

БАЖАН О.Г.

ХАРКІВЩИНА В РОКИ МАСОВИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ 1937-1938 РОКІВ

У статті автор через призму документів радянських органів держбезпеки висвітлює особливості проведення “великого терору” в Харківській області в 1937-1938 роках.

У липні 2012 р. виповнюється 75 років з моменту прийняття одного із найжорстокіших наказів за увесь час панування сталінського режиму, який започаткував епоху “великого терору” в СРСР (термін “великий терор” з’явився після виходу однойменної книги британського дослідника Роберта Конквеста в 1968 році). Йдеться, про оперативний наказ народного комісара внутрішніх справ СРСР М.Єжова за №00447 від 30 липня 1937 р. “Про операцію з репресування колишніх куркулів, кримінальників та ін. антирадянських елементів”, який запустив в країні Рад гігантський конвеєр людиноббивства. Завдання “нещадно розгромити всю цю банду антирадянських елементів, захистити трудящий радянський народ від їх контрреволюційних підступів і, нарешті, раз і назавжди покінчити з їх підлою підривною роботою проти основ радянської держави” на Харківщині було доручено виконуючому обов’язки начальника Харківського обласного управління НКВС, капітану державної безпеки Леву Йосифовичу Рейхману. На кінець 1937 р. підлеглими Рейхмана в ході реалізації “куркульської операції” було заарештовано 11148 осіб [1, арк.27].

Одночасно з “куркульською операцією” в Харківській області здійснювалися “чистки” й серед національних груп. Позбавити Слобожанщину від представників “ворожих націй” покладалося на 3 відділ УДБ УНКВС Харківщини. Першою у серії “національних операцій” НКВС була “німецька”, від 25 липня 1937 року, яка базувалася на директиві НКВС №00439 про арешт всіх німецьких громадян, що мешкали в СРСР і працювали в оборонній промисловості та на залізницях. Кількість заарештованих по “німецькій лінії” на Харківщині у другому півріччі 1937 р. становила 952 особи. Під час “кампанії” викриття та ліквідації резидентур німецької розвідки та диверсійно-фашистських формувань у місті Харкові припинив роботу німецький клуб. Звинувачення були висунуті його членам - Лессіку, Ступік, Майер (колишні політемігранти з Німеччини), яким інкримінувалося проведення у стінах клубу активної фашистської пропаганди та підготовка збройного виступу на випадок війни Німеччини з СРСР. На основі облікових агентурно-оперативних матеріалів співробітниками обласного управління було сфабриковано кримінальну справу під умовною назвою “Фашисти”. По справі було заарештовано 65 осіб, нібито причетних до організації, яка “насаджувала диверсійні кадри на Лозівському залізничному вузлі та німецькій колонії, розташованій неподалік залізничного полотна”. Розробка агентурної справи “Озвірілі” дала підстави чекістам заарештувати повний склад (14 осіб) диверсійного осередку на державному артилерійському ремонтному заводі в Балаклі.

Як свідчать архівні документи, директива НКВС №00439 не обмежувалася лише німецькими підданими, вона націлювала органи держбезпеки на місцях виявляти німецьких агентів-шпигунів, диверсантів та терористів і серед радянських громадян. Свідченням цього є реалізація співробітниками Харківського УНКВС агентурної справи “Кредо”. У звіті про оперативну роботу 3-го відділу УДБ по “німецькій роботі” вказувалося: “Викрита шпигунсько-диверсійна організація, керована агентом

німецької розвідки, австрійським підданим Вайсбергом в Українському фізико-технічному інституті. До складу організації входили інженери Фомін, Шубніков, Розенкевич, Горський. Організація на протязі декількох років проводила диверсійно-шкідницьку роботу в УФТІ, гальмувала оборонні роботи, заморожувала цінні винаходи. У результаті шкідницької діяльності Інститут не подав жодного винаходу, пропозиції, корисних як для промисловості, так і для оборони країни, володіючи при цьому необмеженими ресурсами та всілякими можливостями для успішного ведення науково-дослідницької та прикладної роботи. У справі заарештовано 6 осіб". У другій половині 1937 р. німецьких шпигунів пильні чекісти Харківщини виявили також і в Українському науково-дослідному інституті машинізації.

Спираючись на оперативний наказ №00485 наркома внутрішніх справ СРСР М.Єжова від 11 серпня 1937 р. "Про ліквідацію польських диверсійно-шпигунських груп та організацій ПОВ" співробітниками 3-го відділу УДБ упродовж літа-осені 1937 р. була викрита шпигунсько-диверсійна та терористична організація "ПОВ", яка нібито діяла "під прикриттям" польського клубу в м.Харків. У вересні 1937 р. "стараннями" чекістів була "знешкоджена" польська повстанська організація в Балакліївському районі Харківської області на чолі з Дашковим-Орловським, фігурантами якої було 50 осіб, 20 з яких було відразу заарештовано. Завдяки "оперативно-розшуковим діям" за звітний період були викриті польську бойову терористичну групу чисельністю 10 осіб на взуттєвій фабриці та на канатному заводі ім. Петровського, повстанську організацію в Красноградському районі, шкідницькі осередки в радгоспах Харківщини, диверсійну групу у складі 4 осіб на заводі "Світло шахтаря", контрреволюційну організацію, створена настоятелем харківського костелу Гашинським (всього 19 чол.), шпигунів на теплоцентралі м.Харків, розкрито та ліквідовано одинаків-агентів польської розвідки 181 чол., агентів та інформаторів польського консульства - 102 чол. [1, арк.44-58].

Сталінських репресій зазнало й віруюче населення Харківщини. За другу половину 1937 р. по лінії "церковників та сектантів" в Харківській області було заарештовано 1043 особи [1, арк.27]. Замаскованих ворогів радянської влади спецслужби вишукували поміж управлінського апарату області. Результатом роботи першого відділку секретно-політичного відділу Харківського НКВС у другій половині 1937 р. було виявлення правотроцькістської організації, яка провадила підривну діяльність в партійно-радянському апараті, торгівельних установах, аграрному секторі. Наведемо для прикладу розподіл репресованих в партійному апараті Харківської області [1, арк.105]:

	Троцькістів	Правих
секретарі обкому	-	1
зав. відділами обкому	2	10
інструктори обкому	1	16
секретарі міськкомів	9	4
інструктори міськкомів	2	11
секретарі райпарткомів	2	9
секретарі парткомітетів	2	16
редактори та працівники редакцій	6	2

Пошуком учасників "військово-троцькістської організації на чолі з Маршалом СРСР М.Тухачевським" переймався Особливий відділ Харківського військового округу. Наприкінці серпня 1937 р. харківські чекісти висунули звинувачення у

“військовій змові” командувачу військами Харківського військового округу, члену Військової ради при наркоматі оборони СРСР, командарму 2-го рангу Івану Дубовому; його заступнику, комкору Семену Туровському; начальнику штабу ХВО Петру Соколову-Соколовському; начальнику політуправління ХВО, армійському комісару 2 рангу Сергію Кожевникову; заступнику начальника політуправління ХВО Миколі Савку. Виконуючи директиву зверху по “чистці в армії”, співробітниками особливого відділу в частинах Харківського гарнізону у другій половині 1937 р. було заарештовано 442 особи (із загальної кількості затриманих: за військово-фашистською змовою - 224 чол.; шпигунською діяльністю - 128; контрреволюційною діяльністю - 90) (див. док. №3).

Загалом упродовж червня-грудня 1937 р. співробітниками Харківського управління НКВС було заарештовано 18061 осіб, з них засуджено 13047 осіб [1, арк.27].

Виявлення та покарання так званих ворогів народу продовжилися і в наступному році. Постанови політбюро ЦК ВКП(б) від 31 січня 1938 р. про продовження “куркульської операції” та пролонгацію до 15 квітня 1938 р. чекістських заходів “по розгрому шпигунсько-диверсійних контингентів з числа поляків, латишів, німців, естонців, фін, греків, іранців, харбинців, китайців, румун, болгар та македонців” за задумом сталінського керівництва мали посилити масові репресії та політичні переслідування в країні Рад.

За таких обставин національні операції стали головним напрямком роботи Управління НКВС в Харківській області упродовж зими-весни 1938 р. На виконання телеграми наркома внутрішніх справ СРСР М.Єжова стосовно ліквідації діяльності іранської розвідки на території Радянського Союзу від 29 січня 1938 р. упродовж лише першої декади лютого 1938 р. Харківським обласним управлінням НКВС в обласному центрі була виявлена дашнацька контрреволюційна організація, пов’язана з закордонними центрами партії “Дашнак-Цутюн” у Франції та Ірані. Слідчі 4 відділу УДБ домоглися від заарештованого Абгарьяна Григорія Михайловича, колишнього віце-консула дашнацького уряду, предстоятеля вірмено-григоріанської церкви в Україні показів про існування під патронатом іранської розвідки дашнацьких комітетів в Харкові, Києві, Ворошиловграді, Макіївці та інших містах України, які ставили за мету відновлення “незалежної Вірменії” (див. док. №1) “Напрацювання” харківських чекістів стали основою для розгортання в масштабах України репресій проти вірмен, азербайджанців, іранських підданих [2].

Відповідно до телеграми НКВС УРСР від 20 грудня 1937 р. №83921 було розгорнуто операцію по виявленню антирадянського сіоністського підпілля в Україні. Під час проведення оперативно-розшукової діяльності по виявленню замаскованих “сіоністських гнізд” місцеві органи держбезпеки мали спиратися на інформацію про те, що в Україні з 1935 р. поновлено діяльність об’єднаного центрального комітету нелегальних сіоністських організацій на базі ЦСП, “Дрор”, “Поалей-ціон”, СТП, ЕВОСМ, “Техолуц”. На кінець березня 1938 р. в Україні було заарештовано 831 чол., звинувачених у співпраці зі Всесвітнім сіоністським об’єднанням “Вельтфербанд”, англійською та румунською розвідками. Філіал об’єднаної сіоністської організації стараннями чекістів було виявлено і в Харкові. Завдяки енергійній “слідчій роботі” заарештовані Левін та Лам розповіли про існування Харківського об’єднаного сіоністського комітету у складі Елькановича, Шафрана та Вольфа, які мали контакти з “керівниками “Вельтфербарда” фашистськими лідерами Жаботинським, Ушишкіним та Вейцманом”. За ґратами опинився колишній міністр по єврейським справам в часи Директорії УНР Пінхус Абрамович Красний, який визнав свою провину у створенні в 1926 р. підпільної сіоністської організації в Харкові, до якої входили

колишній працівник євсекції ЦК КП(б) Ніколаєвський, колишній завідувач відділом преси ЦК КП(б)У Нюрнберґ, керівник “Агро-Джойнта”, Сударський, перекладач іноземної літератури на Харківському електромеханічному заводі Шафран [3].

5 березня 1938 р. нарком внутрішніх справ УРСР О.Успенський, інформуючи Луб’янку про викриття болгарської контрреволюційної організації в Україні, детально зупинився на результатах “болгарської операції” на Харківщині: “В Харкові заарештовані: політемігрант з Болгарії Міцев Микола Серафімович, який показав, що пов’язаний з одним з керівників фашистської партії, офіцером розвідки в Софії - Кутенчовим, в 1932 році перекинутий в СРСР із завданням створити шпигунську резидентуру. В Харкові Міцев встановив зв’язок з націоналістичною організацією; політемігрант Радєєв - аспірант Марксо-Ленінського Інституту, прибувши нелегально з Болгарії, показав, що входив до складу об’єднаного центра націоналістичної організації серед болгар, румун, греків, який проводив антирадянську роботу під прикриттям Балканського клубу в Харкові; керівники організації в Харкові Малчев (заарештований) та Дівіджеєв (встановлюється), які очолювали в минулому болгарську секцію ЦК КП(б)У, концентрували у своїх руках всю шпигунську роботу, здійснювану учасниками організації. Ними були використані на потреби організації крупні суми грошей із фонду МОПР’а.

Заарештований Баєв, робітник Харківського тракторного заводу показав, що в 1932 році він у групі восьми осіб був перекинутий болгарською розвідкою в Турцію, де вони оформили документи на виїзд в СРСР в якості “політемігрантів” для шпигунсько-диверсійної роботи. Керівник групи, резидент болгарської розвідки Арнаутов та прибулі з ним: Тодоров та Піскар’єв влаштувалися на роботу в Севастопольському суднобудівельному заводі, Пасотієв - на Харківському електротурбогенераторному заводі, Радічев та Тімчев - при сприянні ЦК МОПР’а закріпилися в Москві. Заарештований Нєнов, колишній відповідальний працівник Держнацменвидава показав, що в 1926 році він був перекинутий болгарською розвідкою, під виглядом політемігранта в СРСР для організації терора. У приналежності до вказаної організації підтвердили також заарештовані в Харкові: Печев, викладач навчального комбінату Харківського тракторного заводу, Федосов, - педагог, Марков - аспірант, Велєв - службовець комбіната” [4].

У першій декаді березня 1938 р. органами держбезпеки було досягнуто успіхів у виявленні у місті Харкові шпигунської організації з числа китайців, якою нібито керував резидент японської розвідки, колишній уповноважений китайською секцією при Харківському окружкомі КП(б)У, до арешту агент постачання пральної “Кантонська комуна” Кон-Чан-Чун. Він разом з іншими членами шпигунсько-диверсійної організації Ван-Фа-Лінем, Ма-Ти-Шаном збирали відомості про чисельність Харківського гарнізона, розташування казарм та будівництво Харківського авіазавода, які систематично передавалися японському посольству в Москві через спеціально приїздивших до Харкова з Москви кур’єрів-китайців (див. док. №5).

На середину квітня 1938 р. Управління НКВС Харківської області поінформувало наркома внутрішніх справ УРСР О.Успенського про попередні результати щодо розгрому латиського контрреволюційного підпілля на Харківщині: ліквідовано 3 націоналістичні та шпигунсько-диверсійні організації (заарештовано 208 учасників) та 15 шпигунських резидентур, (заарештовано 138 осіб). Велику кількість “шпигунів” та “диверсантів” було виявлено в органах та військах НКВС. Під час допитів колишній директор стадіону “Динамо”, співробітник управління держбезпеки Балюнас вказав на учасників латиської націоналістичної організації - колишніх начальників

Харківського обласного управління ДПУ-НКВС Я.Краукліса та К.Карлсона; начальника Оперпункта ДТВ УДБ станції Харків Розенверга, працівника школи 2 Відділу ГУДБ НКВС СРСР в Харкові Мауріна. Одночасно слідчі “напали на слід” латиської націоналістичної організації у військах НКВС, очолювану начальником Харківського військового училища прикордонних та внутрішніх військ НКВС ім. Ф.Е.Дзержинського комбригом Ернестом Михайловичем Лепіним. Останній зізнався, що діяльність нелегальної організації (до неї також входили начальник відділу штаба бригади військ НКВС Бруш, начальник автобронетанкового дивізіону Харківського військового училища НКВС Улоняк, начальник фінансової частини ХВУ ім. Ф.Е.Дзержинського Штейнберг, начальник матеріального забезпечення ХВУ ім. Ф.Е.Дзержинського Власов - авт.) була направлена на послаблення охорони та руйнування важливих промислових та військових об'єктів в області. Звинувачення у підготовці повстанських кадрів на базі латиських стрільців органи держбезпеки висунули керівнику військової секції Харківського латиського клубу Сак-Саковському, заступнику завідувача Харківського собеса Вилозовському, директору фабрики Харпромторга Литвинову, голові міськради Осовіахіма Сидорову, начальнику Будинку оборони Плахотнікову, секретарю ЗПК Харківського електротурбогенераторного заводу Аушкапу, уповноваженому Північморшляху в Харкові Лучіну (див. док. №6).

Синхронно з операціями по “розгрому шпигунсько-диверсійних контингентів із поляків, латишів, німців, харбинців, китайців, болгар...” в 1938 р. органами держбезпеки здійснювалися репресивні заходи проти “антирадянських партій”. 14 лютого 1938 р. директивою НКВС СРСР регіональним підрозділам було дано завдання “*посилити роботу по меншовикам та анархістам*”. Як результат на початок березня 1938 р. в Україні була викрита антирадянська меншовицька організація, до якої входило 241 особа [5].

У квітні 1938 року співробітникам органів держбезпеки впало в око, що представники антирадянської меншовицької організації в Україні тісно співпрацювали з підпільними бундівськими комітетами, один з яких було виявлено в Харкові на чолі колишнім секретарем Калініндорфського райкома КП(б)У, керівником ОЗЕТ’а в Україні Сударським та редактором єврейської газети “*Дер - Штерн*” Гулько. Заарештований професор Харківського інституту гігієни праці Коган визнав, що бундівське підпілля проводить антирадянську та розвідувальну діяльність у Радянському Союзі по директивам ЦК польського “*Бунда*” [6].

Наприкінці зими 1938 р. підлеглим Рейхмана вдалося виявити “*Харківський комітет*” антирадянської об’єднаної української націоналістичної організації Української партії соціалістів-революціонерів та причетних до створення повстанських загонів есерів в Балаклійському, Краснокутському та інших районах Харківської області (члени УПСР - Пукало, Лисенко, Тесля, Ярослав, Гемба), диверсійних груп на Харківському тракторному, Харківському електро-механічному заводах (колишні есери - Слива, Козирь, Кондрашенко) [7]. У той самий час органи держбезпеки здійснювали заходи по ліквідації петлюрівського повстанського підпілля на Харківщині. За ґратами опинилось 223 особи (серед них - колишній директор департаменту міністерства внутрішніх справ Директорії УНР Матвієвський колишній комісар Катеринославської та Подільської губернії часів Директорії УНР Кондратенко), яким інкримінувалось участь у створенні повстанських загонів та диверсійних груп [8].

Одночасно з розгромом антирадянського українського націоналістичного підпілля навесні 1938 р. Управлінням НКВС по Харківській області була розгорнута робота по викриттю формувань російської контрреволюції на Харківщині. За особистою вказівкою наркома внутрішніх справ УРСР О.Успенського харківські чекісти

мали розшукати підпільні осередки російських есерів та російських меншовиків, які перебували в тісній взаємодії з Російським загально-військовим союзом заради підготовки збройного виступу проти радянської влади під егідою правотроцькістського центру. У першій декаді квітня 1938 р. новий начальник УНКВС по Харківській області Григорій Телешов (березень-квітень 1938 р.) зміг поінформувати центральний апарат НКВС УРСР про кількісні та якісні показники операції по розгрому ровсівсько-есерівських та меншовицьких формувань на Харківщині (див. док. №7).

Поклала край масовим політичним репресіям постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) *“Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства”* від 17 листопада 1938 р. В ній зокрема відзначалося, що *“працівники НКВС зовсім закинули агентурно-інформаційну роботу, віддаючи перевагу більш спрощеним засобам, шляхом практики масових арештів, не турбуючись при цьому про повноту та високу якість розслідування... Органи прокуратури не тільки не усувають порушень революційної законності, але фактично узаконюють ці порушення. Всі ці відзначені у роботі органів НКВС і прокуратури цілком нестерпні недоліки були можливі лише тому, що вороги народу, які проникли до органів НКВС і прокуратури, всіляко намагалися відірвати органи НКВС і прокуратури від партійного контролю та керівництва, а тим самим полегшити собі та своїм спільникам можливість продовження своєї антирадянської підривної діяльності”* [9].

Наказ вищого політичного керівництва країни про завершення *“Великого терору”* (діяльність всіх надзвичайних органів після виходу постанови від 17 листопада 1938 р. припинялася, арешти дозволялися тільки із санкції суду або прокурора) спричинив репресії серед виконавців масштабної *“соціальної чистки”*. Розпочати чистку апарату УНКВС від осіб, які скомпрометували себе за часів єжовщини було доручено новоспеченому начальнику УНКВС Харківської області Миколі Івановичу Кувшинову (січень - серпень 1939 р.). Ініціювавши переслідування учасників масових політичних репресій у період так званої *“берійвської відлиги”*, сталінське керівництво свідомо прагнуло відволікти увагу від безпосередніх організаторів та натхненників *“Великого терору”*, жертвами якого стало значне число жителів Харківщини. Використаний у дослідженні документальний масив з Галузевого державного архіву СБУ дозволяє нам зробити висновки про те, що показники політичних репресій 1937-1938 рр. в Харківській області були одними з найвищих в Українській РСР. Каральна діяльність органів НКВС багато в чому визначалась тривалим столичним статусом Харкова (наявність іноземних представництв, діяльність різноманітних громадських об'єднань). Окрім *“концентрації”* на Харківщині значного числа представників старої генерації, політичної еліти та діячів культури радянського часу, на кількісні та відсоткові показники репресій періоду *“великої чистки”* в регіоні впливала прискіплива увага органів держбезпеки напередодні Другої світової війни до фабрично-заводського потенціалу Харківщини (особи, які працювали на підприємствах машинобудівної, оборонної промисловості складали вагомий відсоток від загалу репресованих).

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України, ф.16, оп.30, спр.107.

2. Там само, ф.16, оп.31, спр.8 (1951 р.), арк.21-23, 104-105.

3. Там само, ф.16, оп.31, спр.10 (1951 р.), арк.25-30, 38-41, 145-151.

4. Там само, ф.16, оп.31, спр.11, арк.112-118.

5. Там само, ф.16, оп.31, спр.81, арк.92.

6. Там само, ф.16, оп.31, спр.59, арк.108-116.

7. Там само, ф.16, оп.31, спр.17 (1951 р.), арк.61-67.

8. Там само, ф.16, оп.31, спр.9 (1951 р.), арк.124-132.

9. Коровин В. История отечественных органов безопасности. - М., 1995. - С.39-40.

№1

Записка т.в.о. заступника наркома внутрішніх справ УРСР А. Хетеневера в.о. начальника 3-го відділу ГУДБ НКВС СРСР О.Мінаєву-Цикановському про результати слідства у справі Дашнакської контрреволюційної організації

12 лютого 1938 р.

ЗАПИСКА по ПРОВОДУ №874
МОСКВА НКВД - Т. МИНАЕВУ

По сообщению Харьковского областного управления НКВД в Харькове вскрывается Дашнакская контрреволюционная организация, связанная с закордонными центрами партии “Дашнак-Цутюн” во Франции и Иране.

Арестованный АБГАРЬЯН Григорий Михайлович - архиерей, настоятель армяно-григорианской церкви, показал о существовании в Харькове Украинского комитета партии “Дашнак-Цутюн”.

АБГАРЬЯН входил в состав комитета и до дня ареста совместно с членами комитета АГАПОВЫМ Рубеном и АДАМЬЯНОМ Аршадес возглавлял Харьковскую организацию дашнаков.

АБГАРЬЯН назвал участников Дашнакской организации в прошлом активные “маузеристы”.

ВНЕ УКРАИНЫ:

ПО МОСКВЕ:

1. ДЖАЛАНТЬЯН Ваган - заведующий магазином Винторга Армении по Покровской улице.

2. МИРЗОЯН Вайе и

3. КОЖОЛОДЗЯН Томас - работающих в торговой сети.

В КУРСКЕ:

БОРЖАЛЬЯН Франц - ближайший сотрудник находящегося в ссылке САГИГЬЯНА - одного из дашнакских лидеров.

ВЕРЕВАНЕ:

ЧУБАРЬЯН Григор - юрист.

В ЛЕНИНАКАНЕ:

ЮЗБАШЬЯШ Рубен - главврач женской больницы, при белых в Харькове являлся консулом Дашнакского правительства.

В ЭЧМИАДЗИНЕ: (АРМЕНИЯ)

1. ХОРЕН - первый католикос армяно-григорианской церкви.

2. ЗУЛОЯН Аристагез - епископ.

3. БАРЗАРЬЯН Бакрат - епископ.

4. ЧОРКЬЯН Геворк - архиепископ.

В АГАРШАБАДЕ: (АРМЕНИЯ)

ГАРИБЬЯН - в прошлом проживавший под Москвой.

В ТБИЛИСИ:

МУРОДЬЯН Бакрат - по профессии столяр, активный “маузерист”, выехал из Харькова в 1937 году.

В 1937 году через прибывших из Ирана эмиссаров Восточного комитета “Дашнак-Цутюн” - АБГАРЬЯН получил указания об активизации деятельности организации, блоке с украинскими к-р националистическими организациями и об ориентации на фашистскую Германию.

Арестованный ЛЕБЛЕЖАН Агоп, активный участник Дашнакской организации в Харькове, подтверждает показания АБГАРЬЯНА о наличии в Харькове Дашнакской организации и руководящей роли в ней АБГАРЬЯНА.

Существование организации подтверждается также показаниями арестованного ГЕГОМЬЯНЦА ГЕМОД.

ГЕГОМЬЯНЦ - агент иранской и английской разведок, сознался, что, работая в советском консульстве в Астрабаде (Иран), сотрудничал в иранской полиции, освещая деятельность советского консульства. В 1933 году он был переброшен в СССР иранской разведкой, для разведывательной деятельности.

[О] дальнейших результатах следствия сообщим.

НР 71788

Хетеневер.

ВРИД ЗАМ НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
МАЙОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Хетеневер

“12” февраля 1938 г.
г. Киев¹.

ПЕРЕДАНА 12/2-38 ГОДА 5 ЧАСОВ 27 МИН.

ДА СБ України, ф.16, оп.31, спр.8 (1951 р.), арк.1-3. Оригінал. Машинопис.

№2

Из записки наркома внутренних дел УРСР О.Успенського керівництву НКВС СРСР про результати ліквідації петлюрівського повстанського підпілля

27 лютого 1938 р.

ЗАПИСКА по ПРОВОДУ МОСКВА НКВД СССР

тов. ЕЖОВУ
тов. ФРИНОВСКОМУ
тов. МИНАЕВУ

В соответствии с Вашими указаниями продолжается широкая операция по ликвидации петлюровского повстанческого подполья.

Те показания, которые имеются уже сейчас, в начале развертываемого следствия, полностью подтверждают, что антисоветскому националистическому центру (ЛЮБЧЕНКО, ПОРАЙКО, ЗАТОНСКИЙ и другие) удалось создать весьма разветвленную сеть петлюровских повстанческих организаций по всей области Украины.

Доношу о результатах операции и следствия по областям <...>

ХАРЬКОВСКАЯ ОБЛАСТЬ:

В Харькове ликвидируется крупная петлюровская организация, имеющая свой центр и разветвленную повстанческую периферию в Харьковской и других областях Украины.

Арестованный бывший директор департамента министерства внутренних дел при Петлюре - МАТВИЕВСКИЙ показывает, что после разгрома петлюровских банд он и другие активные петлюровцы, по заданию руководства УНР, остались на Украине для организации здесь повстанческих формирований.

МАТВИЕВСКИЙ показывает о существовании в Харькове областного центра петлюровской повстанческой организации, состоящего из активных петлюровцев КАСЬЯНЕНКО (осужден), ЛЕВИЦКОГО и ПОПОВА (устанавливаются), действовавшего по указаниям антисоветского украинского националистического центра (ЛЮБЧЕНКО, ХВЫЛЯ, ПОРАЙКО и другие).

Участниками Харьковского и других областных петлюровских центров были созданы повстанческие петлюровский отряды в ряде районов Киевской, Харьковской и Полтавской областей, во главе которых были поставлены бывшие петлюровские офицеры и политбандиты; в городах были сформированы повстанческие группы из студентов Вузов националистов.

Арестованный бывший комиссар Екатеринославской и Подольской губерний при Петлюре КОНДРАТЕНКО, вернувшийся из эмиграции из Чехо-Словакии в 1923 году - показал, что в Праге он был связан с лидерами националистических эмигрантских организаций УНР и УПСР ЛЕВИЦКИМ и ШАПОВАЛОМ. От них он получил указания развернуть на Украине антисоветскую националистическую работу. ЛЕВИЦКИЙ и ШАПОВАЛОВ снабдили КОНДРАТЕНКО рекомендательными письмами к Панасу ЛЮБЧЕНКО. КОНДРАТЕНКО был принят ЛЮБЧЕНКО и поселен у себя на квартире. ЛЮБЧЕНКО устроил его в "Сельский Господарь" и в дальнейшем связал с ГРУШЕВСКИМ, ШУМСКИМ и другими активными УНРовскими деятелями. По их указаниям КОНДРАТЕНКО проводил антисоветскую петлюровскую работу.

В 1930 году КОНДРАТЕНКО за участие в националистической работе был арестован и выслан. Возвратясь в 1934 году из ссылки, КОНДРАТЕНКО восстановил уцелевшие связи и продолжал повстанческую, а также диверсионную деятельность. По заданию КОНДРАТЕНКО участником организации - директором Запорожского музея ФИЛЯНСКИМ была создана диверсионная группа для вывода из строя в момент войны оборонных объектов Запорожья.

Диверсионные группы были также созданы на ХЭМЗ"е участником организации БАЛАНИНЫМ и на ХТЗ и Шахт строе - участником организации бывшим инженером ХТЗ СЛИВОЙ (устанавливаются).

В Харьковской области арестовано 223 участника националистической петлюровской организации <...>

Аналогичные петлюровские организации вскрываются во всех других областях Украины.

Всего по состоянию на 26 февраля с/года вскрыто 80 петлюровско-повстанческих организаций, по которым арестовано 2102 человека.

На то же число изъято оружия: винтовок и обрезов 1338 штук, патронов к ним 15.359 штук, револьверов 1391 штука, бомб и гранат 22 штуки.

Операция и изъятие оружия продолжается.

НР № 324/СН

УСПЕНСКИЙ

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА

Успенский

"27" февраля 1938 г.

г. Киев

№3

Довідка НКВС УРСР про військово-фашистську змову по Київському і Харківському військових округах та арешт його членів

3 березня 1938 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО²СПРАВКАПО ВОЕННО-ФАШИСТСКОМУ ЗАГОВОРУ В ЧАСТЯХ РККА

Во главе войск Киевского Военного Округа стоял один из крупных руководителей военного заговора - быв. комвойск КВО ЯКИР.

ЯКИР, долго командуя войсками на Украине (командвойск УВО, а затем КВО), имел в частях округов много своих людей из числа высшего и старшего командного и политического состава, в значительной части политически скомпрометированных, которых всячески оберегал и продвигал по службе.

На эти кадры ЯКИР опирался в своих предательских планах и соответственно с этим расставлял их.

Всего арестовано по заговору в Киевском и Харьковском военных округах - 1236 человек командного, политического и административно-хозяйственного состава - участников заговора.

С 10 февраля до сегодняшнего дня арестовано 284 человека командно-политического состава - заговорщиков.

В целом ряде воинских соединений арестовывались, как участники заговора, уже вновь назначенные командиры (7 корпус - три командира корпуса, 23 кавдивизии - 2 комдива, 15 дивизия - 2 комдива, 80 дивизия - 2 комдива).

подавляющее большинство арестованных командиров и политработников сознались в своем участии в заговоре. Не сознались только единицы.

Из числа высших руководящих армейских работников арестовано заговорщиков:

Зам. комвойсками	- 2
Пом. комвойсками	- 4
Нач. Политуправления	- 2
Зам. Нач. Политуправления	- 3
Нач. штаба округа	- 3
Нач. Академии	- 1
Командиров корпусов	- 10
Командиров УР"ов	- 4
Командиров дивизии	- 15

По категориям арестованный комполитсостав делится: высший комполитсостав - 92, старший - 615, средний - 442 и админхозсостава - 87.

Из числа арестованных заговорщиков - 195 разоблачены как агенты иностранных разведок. Шпионами являлся ряд командиров корпусов, дивизий и крупных штабных работников.

Кроме этого, в частях войск КВО и ХВО арестовано 530 агентов иностранных разведок среди командно-политического состава.

Из них: польских	- 307
немецких	- 58
латвийских	- 92
румынских	- 36

японских - 19
 других разведок - 18

“3” марта 1938 г.

ГДА СБ України, ф.16, оп.31, спр.6, арк.46-48. Копія. Машинопис.

№4

Записка наркома внутрішніх справ УРСР О. Успенського наркомун внутрішніх справ СРСР М. Єжову щодо діяльності т.зв. школи “Червоних Старшин”

4 березня 1938 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НАРОДНОМУ КОМИССАРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР
 ГЕНЕРАЛЬНОМУ КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

тов. Е Ж О В У Н.И.

В 1920 году в гор. Харькове, в целях подготовки средних командиров для частей РККА, расположенных на Украине, была сформирована школа “Червонных Старшин”.

С самого начала формирования школы украинские националисты - СКРЬПНИК, ЗАТОНСКИЙ, ШУМСКИЙ, ЛЮБЧЕНКО и др., захватили школу под свое влияние и превратили ее в очаг националистической работы в войсках Украинского Военного Округа.

Руководство школы, преподавательский и командно-политический состав школы, комплектовались, главным образом, за счет украинских и галицийских националистических элементов.

С момента формирования школы и до последнего времени, начальниками ее являлись: КЛОЧКО - б. боротьбист, участник военно-националистической организации (арестован).

ТКАЛУН - б. комиссар галицийской бригады, участник военно-националистической организации (арестован).

БОРИСЕНКО - б. эсер, член военного штаба националистической организации (арестован).

МИЩЕНКО - участник военно-националистической организации.

НАГУЛЯК - б. эсер, петлюровец, участник военно-националистической организации (осужден).

ЗУБОК - участник военно-националистической организации (осужден).

ГАВРЮЩЕНКО - участник военно-националистической организации (не арестован).

В этот же период помощниками начальника школы и комиссарами школы были:

КАПУЛОВСКИЙ - член военного штаба националистической организации (арестован).

БАРАН - галичанин, участник военно-националистической организации (осужден).

НЕСТЕРЕНКО - участник националистической организации.

ЖМАЧЕНКО - участник военно-националистической организации.

НАУМЕНКО - б. петлюровец, участник военно-националистической организации.

Такое же положение имело место и с преподавательским и командно-политическим составом, часть которого пополнялась прибывшими из Галиции участниками антисоветской организации “УВО” (украинская военная организация - КОССАК, СИНЯВСКИЙ, ЯВОРСКИЙ, ПЕТРИЦА, ИРЧАН и ряд других).

В качестве курсантов в школу набирались националистические - кулацкие элементы. Первый состав курсантов школы в подавляющем большинстве состоял из галичан - остатков украинской галицийской армии.

За время нахождения в школе, курсанты подвергались националистической обработке; некоторые из них вербовались в организацию и после выпуска направлялись в части военных округов Украины, где они проводили работу по созданию националистического повстанческого подполья.

По показаниям арестованных нами - КАПУЛОВСКОГО, БОРИСЕНКО и других, центр антисоветской украинской националистической организации и ее военный штаб уделяли школе много внимания и возлагали надежды на командный состав выпускаемой школой, как на кадры командиров антисоветских повстанческих формирований.

По указанию центра националистической организации, командование школы укомплектовывало выпускниками школы те воинские соединения, которые по плану военного штаба националистической организации, должны были быть использованы в повстанческих целях.

В 1937-38 г.г. в школе вскрыта и ликвидирована военная националистическая организация, в состав которой входило много преподавателей и командиров школы.

Наряду с нанесением оперативного удара по националистам засевающим в школе, считаю целесообразным ликвидировать этот рассадник националистической работы в частях РККА на Украине и школу расформировать.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА
УСПЕНСКИЙ

“4” марта 1938 г.

г. Киев

№ 386/СН

ВЕРНО:
СЕКРЕТАРЬ НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
МЛАДШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

ТУШЕВ³

ГДА СБ України, ф.16, оп.31, спр.6, арк.133-137. Копія. Машинопис.

№5

**Записка наркома внутрішніх справ УРСР О.Успенського керівництву НКВС
СРСР стосовно ліквідації шпигунських та диверсійних китайських
організацій, які працювали на користь японської розвідки**

8 березня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ЗАПИСКА ПО ПРОВОДУ №1620
М О С К В А НКВД СССР⁴

ТОВ. ЕЖОВУ.

ТОВ. ФРИНОВСКОМУ.

ТОВ. НИКОЛАЕВУ.

Доношу первичные результаты следствия по китайцам:

Всего по Украине на 8 марта арестовано 57 китайцев.

По данным Харьковского областного управления НКВД в гор. Харькове вскрывается контрреволюционная⁵ организация среди китайцев заложенная резидентом японской разведки ШАН-ТИН-ХО, проживающим постоянно в Москве, ставившей своей задачей шпионаж, диверсию и террор.

Арестованный китаец КОН-ЧАН-ЧУН бывший уполномоченный китайской секции при Харьковском окружкоме КП(б)У, последнее время агент снабжения прачечной “Кантонская коммуна” показал, что будучи завербован ШАН-ТИН-ХО руководил японской резидентурой в гор. Харькове с 1923 года. Одновременно он был связан с японским посольством в Москве через приезжавших из Москвы в Харьков китайцев: ШАН-ТИН-ХО, МА-ЧАН-ХАЙ и ТЮ-САН-МУ.

КОН-ЧАН-ЧУН для шпионско-диверсионной работы завербовал ряд китайцев спекулянтов: ВАН-ФА-ЛИН, МА-ТЫ-ШАН и др., которые разъезжая по различным городам Союза ССР, занимались сбором сведений для японской разведки.

Арестованные МА-ТЫ-ШАН и ВАН-ФА-ЛИН подтверждают показания КАН-ЧАН-ЧУНА. МА-ТЫ-ШАН имел задание на проведение диверсионной работы на транспорте в военный период, а также террористической деятельности, ВАН-ФА-ЛИН занимался разведывательной работой.

Устанавливается, что участники организации собирали сведения о численности Харьковского гарнизона, расположении казарм и строительстве Харьковского авиазавода, которые систематически передавались японскому посольству в Москве через специально приезжавших в Харьков из Москвы курьеров-китайцев.

Следствие по выявлению японской агентуры среди китайцев разворачиваем по всем областям УССР.

НР443/сн

УСПЕНСКИЙ.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА

Успенский.

“8” марта 1938 г.
г. Киев.

ГДА СБ України, ф.16, оп.31, спр.8 (1951 р.), арк.109-111. Завірена копія. Машинопис.

№6

Записка начальника Управління НКВС по Харківській області Г.Телешева керівництву НКВС УРСР про операцію щодо латиського контрреволюційного підпілля в Харкові

13 квітня 1938 р.

ЗАПИСКА ПО ПРОВОДУ

ІЗ ХАРЬКОВА - 13.IV.1938 г. 23 часа.

КИЕВ НКВД УССР -

т. УСПЕНСКОМУ,

т. ЛИСТЕНГУРТУ и тов. ПИСАРЕВУ.

Операцией по латышскому контрреволюционному подполью, в Харькове вскрыта разветвленная националистическая организация, проводившая по заданию

латвийской разведки широкую шпионско-диверсионную работу в промышленности, частях Красной армии, в органах и войсках НКВД. Организация создала боевые повстанческие формирования их бывших латышских стрелков, красногвардейцев и антисоветской латышской молодежи.

Во главе организации стояли: ЛАТСОН - бывший помощник командвойск Харьковского Военного Округа (арестован), РОЗЕНТАЛЬ - провокатор латвийской полиции, переброшенный из Латвии в 1931 году под видом политэмигранта (осужден), ВИТОЛ - бывший заместитель Начальника Политотдела Южных железных дорог (выбыл в Москву, 3 Отдел ГУГБ ориентирован), ТОМАКШУН - бывший секретарь Парколлегии КПК по Харьковской области (осужден) и МУЦЕНЕК - директор Института организации производства (осужден).

Харьковская организация была связана и руководилась латышским центром в Москве в лице АЛКСНИСА, РУДЗУТАКА и ЛАЦИСА.

В практической антисоветской деятельности, латышская организация в Харькове блокировалась с другими контрреволюционными формированиями. Руководители организации установили деловой контакт: ЛАТСОН - с участниками военно-фашистского заговора в Красной Армии, ТОМАШУН - с контрреволюционной троцкистской организацией и МУЦЕНЕК - с антисоветской организацией правых.

Кадры организации в основном, состояли из переброшенной из-за кордона агентуры латвийской разведки и бывших латышских стрелков. Всего по латышской операции арестовано 402 человека. Из них: перебежчиков и политэмигрантов - 23, прибывших с эвакуированными из Латвии заводами - 113, бывших латышских стрелков - 87.

Следствием вскрыто проникновение вражеской агентуры в войска и органы НКВД.

Арестованный БАЛЮНАС - бывший директор стадиона ДИНАМО, в прошлом сотрудник УГБ, показывает, что в латышскую националистическую организацию входили: КАРЛСОН - бывший начальник Харьковского УНКВД, КРАУКЛИС - бывший начальник УМЗ НКВД УССР, РОЗЕНБЕРГ - бывший начальник Оперпункта ДТО УГБ станц. Харьков (арестован), МАУРИН - работник школы 2 Отдела ГУГБ НКВД ССР в Харькове (высылаем справку на арест).

КАРЛСОН создал латышскую националистическую организацию в войсках НКВД в Харькове, возглавлявшуюся ЛЕЕПИНЫМ - бывшим начальником Харьковского военного училища НКВД (арестован).

В руководство организации входили: БРУШ - бывший начальник 1 Отделения штаба бригады войск НКВД (арестован), УЛОНЯК - бывший начальник Автобронетанкового дивизиона военного училища НКВД (арестован), ШТЕЙНБЕРГ - бывший начальник финансовой части училища (арестован), ВЛАСОВ - Начальник отдела материального обеспечения училища (запрошена санкция на арест).

ЛЕПИН показывает, что деятельность организации, учитывая специфические задачи, стоящие перед внутренними войсками, была направлена на срыв охраны и разрушение важнейших промышленных и особенно военных объектов.

Участники организации намечали, при возникновении в военное время бандитско-кулацких выступлений, перейти на сторону банды и содействовать поражению Красной армии, путем дезорганизации тыла.

Участник организации УЛОНЯК, по заданию ЛЕПИНА, пытался совершить диверсионный акт - поджог автопарка бронетанкового дивизиона НКВД, через БРУША и жену ЛЕПИНА - ЛЯЙЦИТ (арестована) организация была связана с активными участниками латышского националистического подполья в Москве:

бывшим начальником командного отдела ГУПВО НКВД СССР - АУГУЛ (арестован в Москве), начальника боевой подготовки ГУПВО НКВД СССР - КРАФТОМ (ориентирован 5 Отдел ГУГБ НКВД СССР и бывшим начальником Политотдела войск НКВД Московской области - АВОТЫНЕМ (арестован в Москве).

Следствием установлено, что латышская организация, в общем плане вооруженного восстания, подготавливавшегося ликвидированным правотроцкистским подпольем и военно-фашистскими заговорщиками, вела значительную работу по созданию боевых отрядов. Для подготовки повстанческих кадров был использован латышский клуб "ДАРБС" под легальным прикрытием которого велась вражеская работа активными участниками организации: РОЗЕНТАЛЕМ, ЭЛЛИНЫМ - бывшим председателем правления клуба (осужден), ГРЕЗНИСОМ - бывшим латышским стрелком (осужден) и другими.

Маскируясь военной секцией клуба, возглавляемой САК-САКОВСКИМ - бывшим латышским стрелком (арестован), организация проводила специальное обучение военному делу. Арестованные САК-САКОВСКИЙ и ВЫЛОЗОВСКИЙ - бывший заместитель заведующего Харьковским Собесом, показывают, что из бывших латышских стрелков и антисоветской латышской молодежи в Харькове формировался повстанческий полк. Был разработан план вооруженного выступления к началу войны и создан оперативный штаб во главе в ЛАТСОНОМ.

По поручению штаба, ВЫЛАЗОВСКИЙ вошел в контакт с комиссаром существовавшего в Харькове полка бывших красногвардейцев - ЛИТВИНОВЫМ - Директором фабрики Харпромторга (запрашиваем санкцию на арест), который должен был обеспечить участие полка красногвардейцев в восстании.

В качестве командиров латышских повстанческих соединений были привлечены: ЛУЧИН Петр (арестован), ЛУЧИН Теодор (запрошена санкция на арест), ФЛОТТО (осужден), ЯНКЕВИЧ (арестован), ЖУК (устанавливаем), ЛАЦИС (арестован) и ВЫЛАЗОВСКИЙ (арестован).

Оружие для повстанцев организация рассчитывала получить в Осоавиахиме, через проникших туда военно-фашистских заговорщиков: СИДОРОВА - председателя Горсовета Осоавиахима и ПЛАХОТНИКОВА - начальника дома Оборона (осужден), специально создавших в Осоавиахиме большие запасы оружия.

Диверсионно-шпионской деятельностью организации были охвачены, главным образом, объекты промышленности, в особенности оборонные заводы и части Красной армии.

Арестованный ВЫЛАЗОВСКИЙ завербовал для шпионско-диверсионной работы: АУШКАПА - секретаря ЗПК Харьковского Электротурбогенераторного завода (запрошена санкция на арест) и поручил ему создать диверсионную группу на заводе: БУДИНСКОГО - мастера этого же завода (арестован) и ЛУЧИНУ - уполномоченного Севморпути в Харькове (намечен к аресту).

Активный участник организации ФРАЙМАН провокатор латвийской полиции, переброшенный в СССР в 1932 году, показывает о широкой шпионской работе, проведенной латышской организацией. При переброске на Украину ФРАЙМАН получил от полковника разведки КРУМИНА явку к резиденту латвийской разведки в Чугуеве (под Харьковом) ПЕТЕРСОН (разыскиваем). Пробравшись, по заданию ПЕТЕРСОН, на работу контролером электросети, ФРАЙМАН получил доступ во все воинские части Чугуевского гарнизона и собирал разведывательные сведения по авиаэскадрильи, 137 автополку, 67 стрелковому полку, школе связи, а также по частям 23 дивизии, выходящей в Чугуевский лагерь.

Добываемые шпионские сведения ФРАЙМАН передавал резиденту ПЕТЕРСОН, а после ее выезда из Чугуева - участнику латышской организации САК-САКОВСКОМУ (арестован).

Участник латышской диверсионно-шпионской организации с 1922 года СКАР - электромонтер Кислородного завода в Харькове, по заданию РОЗЕНТАЛЯ вел разведывательную работу, подготавливал диверсионные действия на военный период и осуществил ряд диверсионных актов на заводе.

СКАР также показал о наличии латышской националистической организации в Ленинграде, руководимой СТУРИТОМ - директором одного из институтов и в Смоленске, возглавляемой бывшим меньшевиком, председателем церковного совета КРЕЙЦЕРОМ.

По показаниям СКАРА, организации ведут деятельную подготовку к восстанию и располагают оружием (УНКВД Ленинграда и Смоленска ориентированы).

По данным на 12 апреля, по латышской операции ликвидированы; 3 националистические и шпионско-диверсионные организации, по ним арестовано 208 участников и 15 шпионских резидентур, арестовано 138.

Разгром латышской диверсионно-шпионской агентуры продолжаем.

Т Е Л Е Ш Е В

“30” апреля 1938 года
НР - 934190/СТ.

ДА СБ України, ф.16, оп.31, спр.14 (1951 р.), арк.131-138. Копія. Машинопис.

№7

Записка наркома внутрішніх справ УРСР В. Успенського керівництву НКВС СРСР щодо ліквідації РОВСівсько-есерівського формування в Харківській та інших областях України

28 квітня 1938 р.

ЗАПИСКА ПО ПРОВОДУ №2633⁶
МОСКВА НКВД СССР

ТОВ. ЕЖОВУ Н.И.
ТОВ. ФРИНОВСКОМУ
ТОВ. НИКОЛАЕВУ
ТОВ. ЦЕСАРСКОМУ

Дальнейшим разворотом оперативно-следственной работы по вскрытию и разгрому РОВСовско-эсеровского подполья на Украине установлено, что Объединенный ЦК эсеров и его областные комитеты полностью сомкнулись с РОВСовскими военно-офицерскими организациями.

ЦК эсеров подготавливал боевые повстанческие отряды, которые сводились в руководимые роты, батальоны, полки и дивизии.

Почти во всех областях установлена связь и контактирование работы по подготовке вооруженного восстания между ровсовско-эсеровскими формированиями и право-троцкистскими центрами.

Для этой цели Объединенным ЦК эсеров и их областными комитетами широко использовались эсеры и меньшевики, проникшие в ряды КП(б)У, через которых, в основном, и осуществлялась связь с активом право-троцкистского подполья.

Следствием также установлено, что подавляющее большинство ровсовско-эсеровских формирований через своих участников было связано с разведывательными органами ряда капиталистических государств, в основном Германии, Польши и Японии.

По состоянию на 28-е апреля 1938 г. на Украине ликвидировано 489 эсеровско-ровсовских повстанческих и террористических формирований, по которым арестовано 7039 участников. В том числе арестовано русских эсеров - 1711 и меньшевиков - 402.

Среди арестованных с февраля месяца 1938 г. командных кадров ровсовско-эсеровского подполья имеется: бывших генералов - 9, из них 4 служили в белых армиях; бывших полковников и подполковников - 126, из них 76 служили в белых армиях; капитанов и штабс-капитанов - 259, из них служили в белых армиях - 198; поручиков и подпоручиков - 1693, из них служили в белых армиях - 1248.

Приводим данные о ходе ликвидации ровсовско-эсеровских формирований в областях Украины:

ХАРЬКОВСКАЯ ОБЛАСТЬ.

По делу ликвидированных Областного комитета эсеров и Областного военно-повстанческого штаба в составе казачьих полковников ЕГОРОВА и МЕЛЬНИКОВА и подполковника царской армии ТАРАСЕВИЧА дополнительно установлено следующее:

Харьковская эсеровская организация еще в 1928 году через активного эсера ЯНОВИЦКОГО (арестован), установила связь с зарубежным эсеровским центром.

ЯНОВИЦКИЙ - эсер с 1906 г., работая в 1928 г. в Берлинском Торгпредстве, связался с группой правых - ЗАБЕЛЬСКИМ, БЕЛЕНЬКИМ и ШЕЙНОМ.

В тот же период в Берлин прибыл СЕРБИЧЕНКО, активный участник организации правых, бывший заместитель председателя СНК УССР (осужден) и бывший эсер ВЛАДИМИРОВ - тогда начальник Главкомхоза УССР (арестован).

ВЛАДИМИРОВ перед отъездом в Берлин получил задание от СИРОТЫ-СИРОТЕНКО (бывший секретарь ЦК левых эсеров в Москве) и КАЧИНСКОГО - члена украинского бюро эсеровской организации (осужден), установить связь с членом заграничной делегации левых эсеров ШТЕРЕНБЕРГОМ.

Впоследствии связь их осуществлялась через дипломатическую почту.

Перед отъездом ЯНОВИЦКОГО из Берлина, он имел встречу со ШТЕРЕНБЕРГОМ, который вручил ему письма для ВЛАДИМИРОВА и КАЧИНСКОГО и просил передать, что вопрос о блоке эсеровской организации с правыми решен положительно.

В 1929 году на нелегальном совещании в Харькове с участием ЯНОВИЦКОГО было принято решение об активизации подпольной эсеровской организации и дана была прямая установка на всемерное использование эсеров, проникших в ВКП(б).

ЯНОВИЦКИЙ назвал участников созданных им боевых групп из эсеров, проникших в ВКП(б).

Связь с РОВСом в Харькове осуществлял член областного комитета эсеров РОЗЕНБЛУМ, который через завербованных им в организацию бывших эсеров, бывших офицеров белой армии РАСТОРГУЕВА и ЖУРАВЛЕВА (оба арестованы), заложил в Чугуевском районе повстанческие отряды во главе с бывшими офицерами ВЕСЕЛЫМ, ШИЛЬДЕРОМ, САХАРОВЫМ и бывшим чиновником министерства внутренних дел НИКИТИНЫМ (все арестованы).

Следствием вскрыты военно-повстанческие штабы в Краснокутском и Богодуховском районах, которыми руководил прибывший из Франции эмиссар РОВСа, бывший деникинский офицер ТРОЯННИК.

ТРОЯННИКОМ поддерживалась связь с закордонным центром РОВС.

Членом комитета эсеров СТРЕЛЬЦОВЫМ были заложены повстанческие отряды в Волчанском и Старо-Салтовском районах, во главе которых стояли офицеры белых армий СТРЕЛЬЦОВ и СПИВАКОВ.

Такой же отряд создан в Чугуевском районе во главе с белым офицером МИРОШНИЧЕНКО (арестован) в составе 22 человек, из них 12 бывших офицеров. <...>

Ровсовско-эсеровские повстанческие формирования продолжаем вскрывать также и в других областях Украины.

УСПЕНСКИЙ

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УСССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА

Успенский

“28” апреля 1938 г.

Исх. 1013/СН

г. Киев

ГДА СБ України, ф.16, оп.31, спр.75 (1951 р.), арк.225-238. Завірена копія. Машинопис.

Примітки

¹На документ наклеена телеграфна стрічка “ПЕРЕДАНА 12/2-38 ГОДА 5 ЧАСОВ 27 МИН.”.

²На документі в горі зліва написано “Послана Секретарю ЦК КП(б)У (справка т. Ратынского)

³Документ підписаний Тушевим

⁴Зліва на полі приклеєна телеграфна стрічка з написом: “ПЕРЕДАНА 9/3-1938 Г. 5 Ч. 25 МИН.”.

⁵Слово “контрреволюционная” закреслено синім олівцем та надписано “шпионская”.

⁶На документ наклеєна стрічка “ПЕРЕДАНА 29/4-1938 ГОДА 9 ЧАС. 10 МИН.”.

Бажан О.Г. Харьковщина в годы массовых политических репрессий 1937-1938 годов

У статъе автор через призму документов советских органов госбезопасности освещает особенности осуществления “большого террора” в Харьковской области в 1937-1938 годах.

Bazhan O.H. Kharkiv region during the period of mass political repressions in 1937-1938

Within the article the author uses the documents of soviet authorities of national security to cover peculiarities of executing “great terror” in Kharkiv region in 1937-1938.